

INLEIDING TOT DE SOCIOLOGIE

LES 1: SOCIOLOGIE; EEN WETENSCHAP VAN DE SAMENLEVING

Sociologie gezien vanuit de context “Het speelveld, de spelregels en de spelers” |

Sociologie observeert, beschrijft, analyseert en verklaart.

Het speelveld zijn de samenlevingsverbanden (universeel toegankelijke locaties), de spelregels zijn de geboden en verboden in context van plaats en tijd (wetten en ongeschreven regels), de spelers zijn de actoren (entiteiten zoals individu's, organisaties...) en het spel is samenleven.

Sociologische verbeelding ('Sociological imagination', Wright Mills) |

Het vermogen om afstand te nemen en van daaruit verbanden te zien tussen het leven van individuen en de historische en maatschappelijke context waarin ze leven, tussen individuele klachten en sociale omstandigheden. Sociologische verbeelding laat toe om te begrijpen dat de ruimere historische en maatschappelijke context onmiddellijke gevolgen heeft voor het eigen leven en levensloop. De drie componenten van de sociologische verbeelding zijn

- 1) geschiedenis (hoe kwam een samenleving tot stand en hoe verandert ze?),
- 2) biografie (welke mensen bevolken een bepaalde samenleving?) en
- 3) sociale structuur (hoe werken de maatschappelijke instituties, wat zijn de dominante instituties, hoe houden ze de maatschappelijke orde in stand?).

Mills: Sociology is “the vivid awareness of the relationship between experience and the wider society”.

The social versus the individual |

Het persoonlijke en het maatschappelijke zijn gescheiden door persoonlijke waarneming en contingenties.

Contingent: Afhankelijk van de maatschappelijke context. Die kon ook anders zijn, wat wil niet zeggen dat die context arbitrair is. (Arbitrair = op basis van willekeur.)

Contingentietheorie: Beschouwt organisaties als open systemen, die door de omgeving worden beïnvloed en waarmee ze rekening moeten houden (en die door de organisatie wordt beïnvloed). Omgevingskenmerken zijn de economische structuur en

conjunctuur (crisis, concurrenten, de beurs), de maatschappelijke ontwikkelingen (arbeidsmarkt, afzetmarkt, vakbonden, gezinspatronen), de politieke ontwikkelingen (wetgeving, regering), de directe omgeving (de buurt), de spelers uit die omgeving (de belanghebbenden of 'stakeholders').

Dominante maatschappelijke instituties zorgen voor sociale structuur.

“Alles is contingent, maar daarom nog niet arbitrair” |

De realiteit zoals ze nu is is het gevolg van de samenloop van omstandigheden, en is dus niet willekeurig, maar had wel anders kunnen zijn.

Demografie |

De sociale wetenschap die de kwantitatieve aspecten van een bevolking bestudeert, zoals de omvang, ruimtelijke verdeling of samenstelling van de bevolking naar variabelen zoals leeftijd, geslacht, nationaliteit, etniciteit, onderwijskwalificatie of beroep, mate verstedelijking. Vooral ontwikkelingen in de nataliteit (geboorten), mortaliteit (sterven), migratie en veroudering van een bevolking staan centraal, wegens hun belang voor de samenleving.

Padafhankelijkheid |

Gebeurtenissen (en keuzes) uit het verleden bepalen latere toestanden en ontwikkelingen. Daardoor worden sommige uitkomsten onmogelijk, wat niet wil zeggen dat verandering uitgesloten is.

Het dagelijks leven door de bril van een socioloog |

Over eten en drinken: Door naar de wijze van eten te kijken, worden sociale patronen zichtbaar. (Menell (1992 & 1996))

Over sport: symbolische codes: lichaamscontact wordt vermeden in “hogere” sporten. Lichaamscontact is populair bij de arbeidersklasse. De introductie van bijv. bokshandschoenen symboliseren de algemene disciplinerende van de arbeidersklasse.

Over mode en lijfstijl: Wordt een stijl overgenomen door de brede lagen van de samenleving, dan verliest ze haar *trendy* monopolie karakter.

Over liefde: liefde is blind, maar de keuze van een partner niet. In die zin wordt zelfs verliefdheid sociaal gestuurd.

Over echtscheiding: onafhankelijke variabelen: frequentie echtscheiding, inkomen beroep, leeftijd en woonplaats; afhankelijke variabelen: de omstandigheden waaronder een huwelijk gesloten wordt en de omstandigheden waaronder een huwelijk ontbonden wordt.

Er bestaat een verminderde druk om samen te blijven vanwege kinderen, er is een

dalende sociale controle op het privéleven van mensen door kerk en familie en erosie omtrent klassieke solidariteitsverbanden.

Over zelfdoding: *Emile Durkheim (1897):* Variabelen: religie, burgerlijke staat, woonplaats (stad of platteland), aan- of afwezigheid van militaire opleiding → Een teveel of tekort aan sociale integratie leid(de) tot meer zelfdodingsgedrag.

Over arbeid: arbeidsethos: vandaag zien “we” arbeid als “het hoogste goed” (= arbeidsethos), terwijl men daar vroeger niet zo respectvol naar keek. (Fam...)

- Arbeid was een criterium voor toegang tot het hiernamaals @ Calvijn.
- De meeste werkelozen willen om financiële, sociale en psychologische redenen snel werk.
- Kwaliteit van arbeid: *substantieel*: “een welvarende samenleving als de onze moet principieel aandacht hebben voor het welzijn bij de arbeid”; *instrumenteel*: “vertrekt weleer van de kosten die gepaard gaan met een slechte kwaliteit van de arbeid”.

Latent deprivatiemodel (Jahoda) @ arbeid: De stelling dat betaalde arbeid, naast de manifeste functie (het verwerven van een inkomen en van andere materiële voordelen (en anders bijstand)), een hele reeks latente functies bevat, zoals het structureren van de tijd, het voorzien van sociale contacten en het verschaffen van sociale status. Alhoewel ze niet als een essentieel onderdeel van het arbeidsproces worden ervaren en niet altijd bewust worden nagestreefd, zijn ze toch cruciaal voor het welzijn van het individu.

Job demand-job control-model (Karasek) @ arbeid: Een model waarbij vier types arbeidssituatie worden onderscheiden, op basis van twee variabelen: regelbehoeften (werkdruk) en regelmogelijkheden (beslissingsruimte).

- Zinloos werk
Lage werkdruk, hoge beslissingsruimte: stressrisico's.
- Actief werk
Hoge werkdruk, hoge beslissingsruimte: leermogelijkheden.
- Passief werk
Lage werkdruk, lage beslissingsruimte: leermogelijkheden.
- Slopend werk
Hoge werkeisen, lage beslissingsruimte: stressrisico's.

Over ziekte en dood: de sociologie biedt drie verklaringen voor ongelijke levensverwachting:

- Artefactverklaring: Het komt door de onderzoeksmethoden en meetinstrumenten, want bepaalde mensen kunnen hun gezondheidsproblemen

niet goed rapporteren en/of zien hun aandoening(en) niet als gezondheidsprobleem.

- Sociale mobiliteit: De processen van sociale stijging en sociale daling op de maatschappelijke ladder, meestal gemeten aan de hand van de SES. Vormen zijn intragenerationele en intergenerationele, horizontale en verticale, positionele en individuele mobiliteit. Kan ook betrekking hebben op waarden of maatschappelijke objecten (Sorokin).
 - o SES (sociaaleconomische status): Indicator van de sociale positie die wordt gemeten aan de hand van de variabelen onderwijs, inkomen en beroep. Leef-, woon- en arbeidsomstandigheden, gerag en levensstijl, kennis, opvattingen, houdingen, waarden en een sociaal netwerk om op terug te vallen in verband met gezondheid.
- Sociaal-oorzakelijke verklaringen: de (sociale) omgeving waarin iemand opgroeide en leeft. Daaronder vallen de financiële middelen voor de aanschaf van voedsel en kennis over voedsel.

Een eerste definitie van sociologie |

Sociologie is de wetenschap die de maatschappelijke patronen en structuren bestudeert, in hun ontstaan, voortbestaan en veranderen, en tevens het sociale handelen van mensen in de interactie met deze patronen en structuren. Een bepaalde ordening van de wijze van samenleven (als sociaal feit), dus volgens regelmaten of routines, binnen een sociale ruimte (territorium) en sociale tijd.

Symbolische structuren (of ‘cultuurpatronen’): De tweede dimensie van onze definitie van sociologie. Betreffen de geïnstitutionaliseerde opvattingen (waarden en normen, doelstellingen en verwachtingen) en focust op het patroonmatige, het gestructureerde karakter daarvan. (De eerste dimensie verwijst naar gedragspatronen.)

Magische driehoek (Berger & Luckmann, 1966): De samenleving is een menselijk product. ↔ De samenleving is een objectieve werkelijkheid. ↔ De mens is een sociaal product.

LES 2: DE SAMENLEVING IS EEN VELD VAN TEGENGESTELDE KRACHTEN

Grote denkers over het kapitalisme |

Kapitalisme, kapitalistische productiewijze (KPW): Een productiewijze waarin de kapitaalbezitter, tegen betaling van een loon, arbeidskracht – het vermogen om arbeid te verrichten – verwerft op de arbeidsmarkt. De doelstelling is winstmaximalisering (voor de bezitter, ruimer de aandeelhouders), zonder aandacht voor andere doelstellingen (zoals duurzaamheid). Zie ook: **handelskapitalisme, industrieel kapitalisme, geavanceerd kapitalisme,**

Marx, Karl: Een vooraanstaand vertegenwoordiger van de politieke economie en van de arbeidswaardeleer (met Adam Smith en David Ricardo), die in zijn hoofdwerk *‘Das Kapital’* (1867) en in talrijke andere geschriften de grondslag legde voor zijn visie op de antagonistische verhouding tussen arbeid en kapitaal. Zijn belangrijkste uitgangspunt was de uitbuiting van de arbeidende klasse (het **proletariaat**).

Over het kapitalisme zei **Marx** dat de vervreemding van de arbeider er een typische bijkomstigheid van was.

Weber: de **protestantse ethiek** (arbeidsethiek; gedisciplineerd winststreven) is een belangrijke factor om het ontstaan van het moderne kapitalisme te verklaren, maar werd juist sterk verzwakt door de geest van datzelfde kapitalisme.

Durkheim, Emile: kapitalisme leidt tot toename van collectieve welvaart, leidt tot het uiteenvallen en het verzwakken van de **solidariteit** en de morele normen, met als gevolg **anomie** en de vermindering van het individuele welzijn.

Anomie (Durkheim): Letterlijk: normloosheid. Het ontregeld zijn van de samenleving, door het ontbreken van sociale normen die aan de ‘onbeperkte’ verlangens van het individu een bovengrens stellen (Durkheim). Situatie waarbij geen duidelijke spelregels meer gelden en het individu radeloos wordt, omdat het geen duidelijke en/of haalbare levensdoelen meer ziet. Bij Merton: een discrepantie tussen door de cultuur opgelegde waarden en de structureel beperkte middelen van mensen om die waarden te realiseren.

Anomische zelfdoding (Durkheim): Suïcide als gevolg van onvoldoende richtinggevende waarden, normen en verwachtingen.

Vier maatschappelijke factoren |

1. Individu versus samenleving

Actor versus structuur (of ‘het actor-factor dilemma’): Moeten we bij het begrijpen van de samenleving vooral kijken naar de maatschappelijke structuren (zoals instituties) of zijn het de actoren (mensen, maar ook groepen) die aan de samenleving vormgeven? Sociologisch geformuleerd: het inzicht dat het maatschappelijk gebeuren zich afspeelt op verschillende aggregatieniveaus, micro (interacties en relaties tussen de actoren), macro (het globale maatschappelijke systeem) en het tussenliggende mesoniveau (de instituties).

Socialisatie (of enculturatie) [*@* individu]: Maatschappelijk proces dat zorgt voor overdracht van richtinggevende en regulerende overtuigingen, waarden en normen, doelstellingen en verwachtingen. Zorgt ervoor dat nieuwkomers kunnen deelnemen aan het (grote of kleine) samenlevingsverband en draagt tegelijk bij tot het voortbestaan van een sociale of institutionele orde en tot de voorspelbaarheid van het sociaal handelen (verwachtingsverwachtingen). Zorgt voor de ‘*vermaatschappelijking* van het individu’ (sociale integratie) en voor de ‘interiorisatie van de exteriorisiteit’ (Bourdieu). ‘Inburgering’ kan als een ‘gedwongen’ vorm van socialisatie worden gezien.

Mangelwesen: Een mens wordt geboren zonder de instincten die nodig zijn om zelfstandig te overleven, maar bezit wel het potentieel om een ‘tweede natuur’ aan te leren, via socialisatie; in casu de cultuur. Die bevat de spelregels om aan het sociaal verkeer deel te nemen.

Vervreemding (of **aliënatie**) In het algemeen, het fenomeen dat het tot de essentie van het menselijke bestaan behoort dat zijn scheppingen een eigen leven gaan leiden en zich zelfs tegen hem kunnen keren. Meer specifiek, ligt voor Marx de vervreemding in het feit dat de arbeider in het kapitalisme gescheiden raakt van het product, het productieproces, zijn medearbeiders en van zichzelf.

Comte: Samenspel tussen statica en dynamica (samenleving is zowel statisch als dynamisch) leidt er toe dat grondige maatschappelijke verschuivingen meestal lang duren. Comte zag drie stadia die een samenleving moet doorlopen: een theologische, een metafysische en een positivistische fase. Elke fase betekent een vooruitgang op de vorige. Aan elk stadium beantwoordt een wetenschap; bij het laatste en hoogste is dat de sociologie.

Collectief conformisme: Individuen zijn niet vrij en ongebonden. Samenleving is geen onpersoonlijk gedrocht dat de vrijheid beknot. Simme (1905): via mode conformeren we aan anderen en tegelijk onderscheiden we ons van de grijze massa. Dus collectief conformisme en de schijn van vrije eigen beslissingen vallen hier samen.

Nature’ vs ‘nurture: *Nature* gaat over de genetische aanleg van een persoon, over het genetisch materiaal dat van ouders op kinderen wordt doorgegeven. Deze erfelijke eigenschappen hebben zowel met lichamelijke kenmerken te maken als met

intelligentie en karakter. *Nurture* staat voor de maatschappelijke omgeving waarin een persoon opgroeit – het gezin, de buurt, de school, de vriendenkring, de structuren, waarden en normen van de samenleving – en de invloed die ze, via socialisatieprocessen, heeft op de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid.

2. Mogelijkheden versus beperkingen

Mogelijkheden: voorbeelden: Gezondheidszorg, Verzorgingsstaat, Onderwijsmogelijkheden (democratisering; inschrijvingsgeld), Kinderwens (in-vitrofertilisatie), Geografische mobiliteit, Digitale communicatie, ...

Beperkingen scheppen ruimte voor vrijheid, voorspelbaarheid en veiligheid.

- **Dispositionele factoren:** factoren binnen een persoon; attitudes (vb ten aanzien van school, politie, ...); voorbeeld: je hebt recht op een dienstverlening, maar ziet er het nut niet van in.
- **Situationele factoren:** factoren buiten een persoon; vb fysieke onbereikbaarheid (rolstoel), openingsuren van diensten

Routines: samenleven is onmogelijk zonder een zekere vorm van voorspelbaarheid van het handelen.

Berger & Berger (1972): Onze ervaring van onze maatschappij is voor het overgrote deel een ervaring met routines. We kunnen dat betreuren, want het leven verliest er een groot deel van zijn opwinding door. Maar het biedt ook troost en zekerheid. Routines zijn noodzakelijk, anders altijd alles opnieuw gaan onderhandelen. In het gunstigste geval zou iedereen voortdurend uitgeput zijn, in het ongunstigste geval zou iedereen gek worden.

3. Solidariteit (cohesie) versus strijd (conflict)

Vertrouwen houdt groepen et cetera bij elkaar. Arbeidsdeling heeft gezorgd voor een **veralgemeende** afhankelijkheid van een veelheid van netwerken om te overleven. maatschappelijke welvaart gaat samen met individuele hulpeloosheid; verzorgingsstaat: sociale zekerheid als koude solidariteit.

Individualisering: Eén van de dimensies van modernisering. Mensen kunnen (en mogen) waarden, ideeën, symbolen, relaties of partners kiezen die hen het best bevallen. Dat kan door de relativering van traditionele normen en waarden (detraditionalisering). Individualisering resulteert in een lossere band tussen het individuele 'ik' en het collectieve 'wij' en in de afkalving van levensnabije verbanden, die niet langer als schokdemper functioneren. Daardoor worden mensen afhankelijker van marktmechanismen; voor hun mogelijkheden, maar ook voor de risico's.

Paradox van individualisering: Maatschappelijke welvaart gaat samen met individuele hulpeloosheid → Veralgemeende afhankelijkheid, voor allerlei klusjes zijn we op ander aangewezen → Arbeidsdeling en specialisatie.

Interdependentie: we zijn steeds meer steeds minder afhankelijk. Durkheim: samenleven betekent dat we deel hebben aan collectief bewustzijn. Dat is het besef dat we samen met anderen een gemeenschap vormen en moreel verplicht zijn de eisen van de gemeenschap te honoreren. Hieraan ontleen we sociale identiteit. Solidariteit meer abstract dan direct zichtbaar, behalve bij ‘gevoelsmatige vormen van solidariteit’ (vb. Glazen huis).

Solidariteit Verwijst naar wat een groep, een organisatie of een samenleving samenhoudt, solide maakt, voor cohesie zorgt. Het bekendste onderscheid is dat van Durkheim tussen mechanische en organische solidariteit. **Mechanische solidariteit** was typisch voor de traditionele samenleving, die gekenmerkt wordt door een geringe arbeidsdeling met een relatief eenvoudige sociale structuur; **organische solidariteit** is kenmerkend voor de complexe, moderne maatschappij, waarin het proces van arbeidsdeling ver is voortgeschreden. Kenmerkend voor een moderne samenleving is het bestaan van koude solidariteit, die veel dieper in het sociale weefsel reikt dan de warme solidariteit. Het is een vorm van solidariteit die veel diffuser, ongrijpbaarder is en niets te maken heeft met banden van wederzijdse genegenheid, compassie of welwillendheid. Koude (of ook abstracte) solidariteit is ingebakken in het DNA van de moderne samenleving en treedt in werking op basis van formele criteria, niet op basis van welwillendheid.

	Traditioneel	Modern
Arbeidsverdeling	Eenvoudig/ laag	Complex
Solidariteit	Mechanisch	Organisch

The dark side van solidariteit is het risico op sekte, een te sterke cohesie of nationalisme (met daarbij xenofobie).

Conflict Botsing tussen actoren (individuen of groepen) of factoren (zoals instituties), op een of meerdere maatschappelijke niveaus, over belangen of waarden. Conflicten kunnen manifest of latent zijn; ze kunnen bijdragen tot het versterken van de interne samenhang of deze ondermijnen. Conflicten zijn onvermijdelijk en nodig.

Reactionairen: terug naar premoderne tijd; Conservatieven: houden zoals het is (functionalisme); Progressieven: het kan beter (Marx, inherente conflicten zoals klassenstrijd).

Functie Ieder objectief waarneembaar effect of gevolg van menselijke activiteiten, hetzij met betrekking tot de eigen groep (interne functie), hetzij met betrekking tot de samenleving als geheel (externe functie). Voor zover functies bijdragen tot de

instandhouding, integratie en stabiliteit van een groep of samenleving(sverband) wordt gesproken van eufuncties, voor zover zij daaraan afbreuk doen wordt gesproken van dysfuncties. Functies kunnen bewust en herkend zijn (manifeste functies) of onbewust en niet-herkend (latente functies).

Conflictparadox: conflict is functioneel, toch vaak vermeden

4. Ongelijkheid versus gelijkheid

Sociale ongelijkheid: Eén van de vier vormen van sociale verschillen, gekenmerkt door een hiërarchische verhouding tussen de eenheden zonder dat er opvallende breuklijnen zijn; in dat geval spreken we over **sociale uitsluiting**; sociale relaties van boven- en onderschikking, Wordt vaak gemeten aan de hand van de sociaaleconomische status (**SES**), maar **etniciteit** en **gender** worden tegenwoordig ook meegenomen. Twee klassieke mechanismen voor ongelijkheid zijn: (1) de uiteenlopende waardering voor posities en (2) de economische organisatie van de samenleving. De collectieve neerslag van sociale ongelijkheid is zichtbaar in de vorm van sociale stratificatie (functionalisme) of sociale klassen (conflicttheorie). Ongelijkheid is een fundamenteel vraagstuk voor sociologen, omdat het aan de basis ligt van vele **sociale problemen**.

Drie perspectieven op (on)gelijkheid:

Gelijkheid	Probleem	Achterstand	Beleid (overheid)
Juridische gelijkheid (bij begin)	Geen probleem, want iedereen dezelfde rechten	Risico's van het leven of eigen gedrag	Geen bestrijdingsbeleid
Als uitkomst na te streven	Procesuitkomst bewaken		Voortdurend (bij)sturen of interveniëren
Gelijke rechten/kansen	<ul style="list-style-type: none"> • Geen gelijke middelen • Toegewezen kenmerk vanaf geboorte (etiketten) • Sociale herkomst 	<ul style="list-style-type: none"> • Gender • Etnische herkomst • Gezinsituatie • ... = Sociaal milieu	<ul style="list-style-type: none"> • Doelgroepen of structurele drempels (economisch, cultureel of sociaal) • Fysieke ontoegankelijkheid, secundaire arbeidsmarkt of - woonmarkt, vooroordelen (discriminatie, racisme, 'glazen plafonds'...)

Conclusie hoofdstuk 2 |

- ❖ Samenleving en individu zijn niet elkaars tegenpolen
 - Het speelveld heeft enkel zin wanneer er spelers zijn en de spelers kunnen niet zonder 'een' speelveld.
 - De samenleving is een 'orde' die door menselijk ingrijpen tot stand is gekomen (routines). De spelregels van die orde maken het

maatschappelijke spel mogelijk en *voorspelbaar*. Ook kunnen er interne spanningen zijn.

- ❖ Een samenleving (beperkingen en mogelijkheden) kan niet zonder een bepaalde mate van solidariteit (*gedeelde* identiteit)
 - Zolang dit collectieve belang de overhand houdt, kunnen uiteenlopende visies en tegengestelde belangen tot conflicten leiden zonder het samenlevingsverband in gevaar te brengen.
- ❖ Conflicten kunnen latent blijven of manifest worden
 - Ze kunnen eindigen in een of andere verschuiving in de machtsverhoudingen, maar de kans dat alles bij het *oude* blijft, is minstens even groot. Structuren zijn immers conservatief, maar voor verandering vatbaar.
- ❖ Ongelijkheid
 - Is een *fundamentele* kracht in een samenleving, die tot conflicten (en miserie) en grote maatschappelijke vraagstukken kan leiden (ongezondheid, criminaliteit, drugs,).

HOOFDSTUK 3: WAARMEE ZIJN SOCIOLOGEN BEZIG? SOCIOLOGEN DOEN AAN... SOCIOLOGIE.

Sociologie als late ontdekking |

Na de feodale maatschappij als door God gegeven orde en dus “vanzelfsprekende” samenleving, was er Verlichting, toen grondrechten (maakbare samenleving), toen de Industriële revolutie en daarna “pas” sociologie als wetenschap van de samenleving.

Wetenschap	Natuur	Samenleving
elementen	identiek	unieke sociale werkelijkheid
wetmatigheden	natuurwetten (universeel) sluitende voorspelbaarheid	particuliere wetmatigheden eigen aan de samenleving specifiek (' <i>ceteris paribus</i> ')
voorkomen	universeel	
aard	onveranderlijk	veranderbaar (economisch en sociaal beleid)
onderzoek	experiment	experiment moeilijk (ethiek)
wetenschapper	afstand	moderne <i>empirische</i> wetenschap ook als deelnemer, maar toch <i>afstand</i> houden (validiteit en betrouwbaarheid)

Hawthorne-effect |

Het feit alleen al dat mensen weten dat het management zich met hun arbeidssituatie bezighoudt (aandacht, waardering), heeft positieve gevolgen voor het arbeidsmoreel, de betrokkenheid en daarmee voor de productiviteit van de medewerker.

Vier verschillende industriële revoluties |

1. Mechanische revolutie (mechanisatie)
2. Wetenschappelijke revolutie (massaproductie)
3. Elektronische revolutie (automatisering)
4. Cyberrevolutie (kunstmatige intelligentie)

Werkloosheid |

De toestand waarbij mensen op actieve leeftijd geen betaald werk hebben, maar wel beschikbaar (moeten) zijn voor de arbeidsmarkt en actief naar werk moeten zoeken. Werkloosheid kan conjunctureel zijn (veroorzaakt door golfbewegingen in de economie op de korte termijn); structureel (veroorzaakt door ontwikkelingen in de structuur van de economie op lange termijn); frictioneel (veroorzaakt door de wisseling van banen van aanbieders op zeer korte termijn, ook wel wrijvingswerkloosheid genoemd). Langdurigheid maakt de werkloosheid vrijwel onoplosbaar, omdat de afstand tot de arbeidsmarkt daardoor vrijwel onoverbrugbaar wordt (verlies van allerlei vaardigheden).

Sociale feiten (Durkheim) |

Zijn objectief, voorgegeven, extern aan het individu en dwingend in het sociaal verkeer. Ze sturen handelen, denken en voelen. Overtuigingen, waarden, gebruiken, instituties... Voor Durkheim: niet te verwarren met organische feiten of psychische verschijnselen.

- Bovenindividueel: collectief karakter
- Extern voorgegeven: bestaan los van individu
- Dwingend: externe en interne dwang

Civilisatieproces (Elias) |

Het proces van het verfijnen en polijsten van de zeden, de goede manieren; de geschiedenis van de ontwikkeling van het geciviliseerde gedrag. Het gaat om de regels van de etiquette, de morele orde en de wet. Een evolutie van “*Fremdzwang*” (door de Kerk en andere instituties) naar ‘*Selbstzwang*’ (zelfbeheersing).

Mattheuseffect |

Naar het evangelie volgens Mattheüs, 25:29: ‘*Want wie heeft zal nog meer krijgen, en wel in overvloed, maar wie niets heeft, hem zal zelfs wat hij heeft nog worden ontnomen.*’ Voor het eerst gebruikt door Merton (1968). In Vlaanderen verbonden met het inzicht van Herman Deleeck (1983) dat de voordelen van verzorgingsstaatsarrangementen systematisch en verhoudingsgewijs *meer* stromen naar de hogere sociale groepen (en vooral middengroepen) dan naar de lagere (zwakkere) sociale groepen, waarvoor ze initieel zijn bedoeld. Door dit ‘pervers effect’ versterkt de verzorgingsstaat soms initiële ongelijkheden in plaats van ze te verminderen.

Conclusie hoofdstuk 3 |

- ❖ Sociologie is een (relatief) recente wetenschap
 - In het *verlengde* diverse maatschappelijke transities
- ❖ Sociale wetenschappen en natuurwetenschappen verschillen
 - Een *maatschappelijke* omgeving (contingentie) wordt als *vanzelfsprekend* ervaren, maar die samenleving is daarom *niet* arbitrair.
 - ‘*Ceteris paribus*’ als *voorwaarde* (tijd en sociale ruimte)
- ❖ De *bouwstenen* van de *sociale* werkelijkheid worden gevormd door ‘*sociale feiten*’ die *empirisch* te onderzoeken zijn

HOOFDSTUK 4: DE ENE BRIL IS DE ANDERE NIET. VAN DAGELIJKSE NAAR WETENSCHAPPELIJKE SAMENLEVING

Falsifiëren (Popper) |

Een hypothese wordt aanvaard zolang niet is bewezen dat ze in tegenspraak is met de verzamelde feiten. Minder sterke toets dan verifiëren.

Referentiekader |

Een stapsgewijs opgebouwd raamwerk, vanuit de ervaringen die mensen opdoen, dat hun verdere waarnemingen (perceptie) selectief zal sturen. Het vormt een geheel en is relatief stabiel doorheen de tijd. Een groepsmatig gedeeld referentiekader noemen we een cultuurpatroon. Gaat vaak gepaard met stereotyperingen. Wetenschappelijk onderbouwde referentiekaders noemen we **paradigma's**.

Thomas theorema |

“If people define situations as real, they become real in their consequences.” Als mensen situaties als ‘werkelijk’ definiëren (percipiëren), dan worden die ook werkelijk in hun gevolgen: mensen gaan handelen naar *hun* definitie van die werkelijkheid. Kan leiden tot een zichzelf waarmakende voorspelling (***self-fulfilling prophecy***).

Self-destroying prophecy (Merton) |

Ook: zichzelf vernietigende voorspelling. Wanneer mensen zich gedragen naar een aanvankelijk realistische definitie van de situatie, waardoor die zich ten slotte niet voordoet.

Self-fulfilling prophecy (Merton) |

Ook: zichzelf waarmakende voorspelling. Wanneer mensen zich gedragen naar een aanvankelijk onjuiste definitie van de situatie, zodat die ten slotte werkelijkheid wordt. Zie ook: **Pygmalion-effect**.

Stereotype |

De min of meer gefixeerde en vereenvoudigde voorstelling over (de leden van) andere groepen, die in een bepaalde groep of sociale categorie gangbaar is zonder dat die aan de werkelijkheid beantwoordt. Kan positief zijn, maar is meestal negatief; kan een hulpmiddel zijn in de sociale omgang, omdat het de complexiteit van de sociale omgeving vermindert, maar bestendigt meestal bestaande *vooroordelen*. Is niet te herleiden tot ‘toogpraat’; wordt steeds meer gehanteerd door politici en in de media.

Symbolische structuren (of ‘cultuurpatronen’) |

De tweede dimensie van onze definitie van sociologie. Betreffen de geïstitutionaliseerde opvattingen (waarden en normen, doelstellingen en verwachtingen) en focust op het patroonmatige, het gestructureerde karakter daarvan.

Wat sociologie onderscheidt van cafépraat |

Weber: onderzoeker moet onderscheid maken tussen vaststellen van empirische feiten en eigen waardenbepalingen.

Representativiteit, betrouwbaarheid en validiteit zorgen voor sterke kwaliteitscontrole.

Paradigma |

Een theoretisch model voor wetenschapsbeoefening en daardoor de inspiratie voor een specifieke onderzoekstraditie. Bestaat uit een specifieke combinatie van uitgangspunten van waaruit naar de (sociale) werkelijkheid wordt gekeken en komt tot uitdrukking in een eigen conceptueel raamwerk en in voorschriften van methodologische en onderzoekstechnische aard. Er zijn vier grote klassieke paradigma's in de sociologie: het symbolisch interactionisme, de ruiltheorie, het structuurfunctionalisme en de conflicttheorie. Het paradigma bepaalt wat wordt bestudeerd, welke de onderzoeksvragen zijn, hoe die vragen worden geformuleerd en volgens welke regels de antwoorden worden geïnterpreteerd.

Paradigmatisch pluralisme |

De **pluralisering** is een rechtstreeks uitvloeisel van de (structurele) differentiatie binnen het moderniseringsproces. De relatief zelfstandige en gespecialiseerde eenheden (instituties) die daaruit zijn ontstaan, leggen zich niet alleen toe op het realiseren van eigen doelstellingen, maar ontleen ook hun legitimiteit aan *specifieke* eigen waarden en normen. Dat maakt elke moderne samenleving 'multicultureel'. Een voorbeeld is de tegenstelling tussen de medische norm dat de patiënt alle noodzakelijke zorg moet krijgen en de politieke druk om tot een financieel evenwicht te komen binnen het stelsel van de ziekteverzekering.

	Conflict	Consensus
Macro	(Neo-)marxisme	Structureel-functionalisme
Micro	Sociale-ruiltheorie	Symbolisch interactionisme

Empirische cyclus |

Een onderzoekscyclus die start met het formuleren van een of meerdere hypothesen: empirisch toetsbare veronderstellingen in de vorm van 'als..., dan...' die logisch afgeleid werden uit een theorie. In de mate dat ze, na toetsing aan de werkelijkheid,

niet worden gefalsifieerd, zullen ze bijdragen tot de verdere ontwikkeling van die theorie. Impliceert de continue wisselwerking tussen theorie en empirie.

Theorie |

Samenhangend geheel van concepten, definities en stellingen die, door het specificeren van causale of functionele relaties tussen variabelen, erin slaagt om fenomenen – in ons geval uit de sociale werkelijkheid – te verklaren en te voorspellen. Kan verschillende vormen aannemen, zoals een **grand theory**, een **middle-range-theory** of een **grounded theory**.

Grand theory: Theorie die het hele sociale gebeuren probeert te verklaren. Een ‘grand theory’ was het levensproject van Marx, Parsons, Luhmann en Coleman; zo bouwde Marx een theorie op over het ontstaan, de werking en de toekomst van het kapitalisme. Maar de samenleving is zo complex en de relevante variabelen zijn zo talrijk, dat dit een moeilijk haalbare kaart is.

Middle-range theorie (Merton): Een ‘theorie met beperkte reikwijdte’. Een empirisch toetsbaar geheel van abstracte concepten en uitspraken, te situeren tussen de louter empirische beschrijving van sociale verschijnselen en de alomvattende theorieën van het sociale (*grand theories*).

Grounded theory (Glaser & Strauss): Een theorie die ‘van de grond af wordt opgetrokken’. De onderzoeker tracht structuren te ontdekken in zijn waarnemingen en die structuren kunnen dan worden gelabeld als concepten of conceptuele relaties.

Sociale fysica versus verstehende methode |

Sociale fysica (Comte): Eerste naamgeving voor wat hij nadien sociologie noemde. De hypothese dat maatschappelijke verschijnselen kunnen waargenomen en geordend worden en dat uit die waarnemingen algemene wetten kunnen worden geformuleerd, zoals binnen de exacte wetenschappen. Doelstelling: “*Savoir pour prévoir afin de pouvoir*”. (“Weet te plannen om te kunnen.”) Positivismisme.

Verstehen (Weber): De idee dat men, om maatschappelijke verschijnselen te begrijpen, rekening moet houden met de betekenis (‘*Sinn*’) van het sociaal handelen, dat is met de ideeën, opvattingen, motieven en doelstellingen die mensen tot handelen aanzetten.

Conclusie hoofdstuk 4 |

- ❖ Wetenschappelijk verantwoorde uitspraken vereisen **bepaalde competenties** : afstand kunnen nemen en het selectieve karakter van onze waarneming overstijgen:

- Gepaste onderzoeksmethoden en -technieken: representatieve, betrouwbare en valide kennis van die maatschappelijke werkelijkheid. Empirische cyclus.
- Vaak wordt een realiteit blootgelegd die erg verschillend is van de *common sense*...